

8+42 év = 2200 film

BUDAPESTI TALÁLKOZÁSOK JOHN HALASSAL

Halász János — John Halas 50 éve készített animációs filmeket. 8 év itthoni és 42 év angliai munka eredményeként 2200 film főcímén jelent meg a neve íróként, rendezőként, és az utóbbi évtizedekben egyre többen producerként. A Halas név legtöbbször nem önmagában, hanem ilyen párosításban olvasható: Halas—Bachelor, Joy Bachelor három évtizede munka- és élettársa. Halász János ma így számol be első londoni találkozásukról: „Rögtön láttam, hogy végem van — mert sokkal jobban rajzol, mint én.” A világhírű művészpár néhány napot töltött Budapesten, a zágrábi animációs fesztiválra utaztában.

A Pannónia Filmstúdió rajzfilmeseinek körében Halász János alig érezhető akcentussal beszélt életútjáról. Néha egy-egy szó előtt megállt: Hiába — mondta — ez Hitler születésnapján ajándékától van. 1941. április 17-én éppen pezsőt bontottam. Joy-jal kettesben akartuk megünnepelni 39. születésnapomat. Majdnem nem is lett több. Ugyanis nemcsak a pezső pukkant földszinti lakásunkban, hanem a negyedik emeleten a Hitler által küldött szárnyasbomba is. Joyt nyakig betemettem a törmelék, én három nap múlva tértem magamhoz a kórházban. Kiderült, hogy elfelejtettem beszélni. Újra meg kellett tanulnom — és természetesen az új nyelv az angol volt. Így aztán most keressélnem kell a magyar szavakat.

Míndezeket kifogástalan magyarsággal meséli el. Úgy látszik, mégiscsak az élet első évtizedei a döntőek.

— 1912-ben születtem Budapesten. Apám újságíró, édesanyám állítólag balettáncosnő volt — de mire én találkoztam vele, már szép kerek volt. 1928-ban léptem be a rajzfilm csodálatos világába. Seprével a kezemben. Ugyanis söprögetnem kellett annak a főre-stúdiónak a szobáit, melynek cégvezetője a három „M” volt: Majovszki—Márkus—Marcincsák. Ez

utóbbi meglepő névváltozáson ment át azóta: Hollywoodban úgy hívják, hogy George Pál...

— Nemsokára előléptettek. Műtermünkben naponta elkészült egy darab reklámfilm. Reggel 8-kor megkaptuk a reklámszöveget, ebédig megcsináltuk a figurákat, délután összefűztük az izületeiket, hogy a gép alatt mozgathatóak legyenek, és este 6-kor átvittük a Hunnia Filmgyárba az egész termést, ahol én animáltam és vettem fel filmre. Kétségkívül termelékeny üzem volt — másfajta igényességről most ne szóljunk.

— 1929-ben megnyílt előttem egy párizsi tanulmányút lehetősége. Egy ügynök vitt magával asszisztensként — talán azért, mert nekem volt a legkevesebb fizetésem. Ketten érkeztünk az álmok városába — hogy szinte még aznap egyedül találjam magam a keserű valóságban. Patrő-

Filmkocka a Dessa-margarin reklámjából

nusom ugyanis eltűnt (feltehetően némi sikkasztott pénzekkel egyetemben), és én ott álltam francia nyelv- és pénzkincs nélkül. De úgy látszik, valahogy megélhettem, hiszen csak egy év múlva jöttem haza. Mint Nyugatot megjárta fiatal művészek, természetesen nagyobb ázsióm lett itthon. Rajzasztalhoz ülhettem Bortnyik Sándor és Berényi Róbert grafikai műtermében. Épp megürült egy szék, amelyről bizonyos Vásárhelyi Viktor kelt fel, hogy Párizsba induljon szerencsét próbálni. Neki alig változott a neve: ma Victor Vasarely.

— A műterem két vezetője közül, úgy vélem, Berényi Róbert volt a nagyobb művész — ám én azt a feladatot kaptam, hogy Bortnyik betűtípusait alkalmazzam plakátgrafikai célokra. Ezután megint, és most már véglegesen elkezdődött az animációs filmkészítés.

(Halász János körül a stúdió munkatársai ülnek. Közöttük Macskássy Gyula lánya, az egyre szebb sikereket arató Macskássy Katalin... ám az újságírókon kívül olyan vendégek is eljöttek a beszélgetésre, mint Macskássy János és Kassowitz Félix.)

— Megalakult a Múzeum körúton

egy kis reklámfilmstúdió, ahol együtt dolgoztak a következők: Macskássy Gyula, Kassowitz Félix és Halász János. Most már igényesebb a munka — egy darab kétperces filmre egy hónapot fordítunk. 1936-ban stúdióinkkal kapcsolatba kerül egy Hajdú Imre nevű fiatalember, aki ma Jean Image néven a francia rajzfilmgyártás vezérégyénisége. Terveink egyre nagyobb lélegzetűek. Berlinből igény és tőke jelentkezik, és nagy filmeket akarunk csinálni. Címeink: *A rendíthetetlen ólomkatonna*, *János vitéz*, *Ludas Matyi*, *Háry János*. Ám a pénz nem jön, a vállalkozás abbamarad. Nagyon örülök, hogy Magyarországon azóta a *János vitéz* és a *Ludas Matyi* filmtestet öltött.

— 1936-ban Moholy Nagy László egy kiállítás megrendezésében kínál részvételi lehetőséget. Az út innen már Londonba ível át. Ahol azután megalakul a Halas—Bachelor stúdió, melynek munkáiból levetítenék egy kis válogatást.

(A vetítövásznon megjelennek az első avantgarde szellemű — a Disney-i úttól eltérő, többé már nem a naturális valóság teréből, hanem a grafikusművész alkotásának síkjából kiinduló, formai metamor-

főzissokkal dolgozó — európai sikerfilm, a *Magic canvas* képei. Madár repül az égbolton, és az őt figyelő emberalak is repülni próbál, megtanul szállani, és végül beröpüli, meghódítja a kozmoszt. Közhely? Igen, ma már kétségtelenül az. De a 40-es évek rajzfilmtermésében valóságos forradalmat jelentett. Nincs benne neveltető geg, robbanó helyzetkomikum — de van formai poézis; és főként nincs benne ízlésbűn. Ez a biztos ízlés a további művekre is, mondhatni az egész oeuvre-re jellemző. A szemléltetőből az a — nyilván sommás — ítélet kívánkozik ki, hogy John Halas-t a középszerűség zsenijének nevezze. És korántsem gunyoros, semmiképp sem pejoratív mellékízzel. A Hollywoodban 1954-ben bemutatott és 5 csillaggal minősített *Animal farm*, az első felnőtteknek készült rajzjátékfilm; a moszkvai nagydíjas *Automania 2000*, a *Question* éppúgy a protuberancia nélküli, ám torzulásmentes, tartalmilag konzervatív, de mindig megbízható, biztos ízlésű, és — ami ma már fájdalmasan hiánycikk számba megy — kézműves mesterségbeli igényességet sugároz. Ugyanez elmondható a sorozat- és oktatófilmekre is: a *Fou-fou-szériára*, melynek hőse kissé a magyar Gusztáv-hoz hasonló kalandokon megy át; vagy a szűk láb-beli ellen szót emelő *5 toes* című

egészségügyi oktatófilmre is, amelyben egy ifjú leányzó öt lábujja panasolja el napközbeni keserveit. Persze ez az óriás anyagnak csak kicsi és válogatott töredéke. Ezért a másnapi személyes interjú során a riporter első kérdése a következő):

— *Mennyi pénzügyileg nyereséges filmet kell csinálnia egy stúdiónak ahhoz, hogy egy szíve szerinti művészfilmet megkockáztathasson?*

— Pontosan nehéz megmondani. De kiszámíthatja, hogy az avantgarde filmeknek — tehát, amelyek nem igénylik a közönség aktív részvételét és munkáját — a jó vagy rossz értelemben vett kommersz filmekéhez képest csak öt százaléknyi a közönsége. Ezek tehát egyértelműen veszteségesek. A stúdiók gaz-

Halas-Batchelor: Pillangók bálja

dasági alapját elsősorban a megrendelt filmek teremtik meg.

— *A magyar gyakorlatban sok különféle villongás tapasztalható filmalkotók és megrendelők között. Mi az ön véleménye erről a viszonyról?*

— Talán ellentmondásosnak tűnik — de a legjobb filmek megrendelésre készültek. Persze ilyesmit ismerünk a képzőművészetben is. Végző soron a sixtusi kápolnát is megrendelésre festették ki. Persze nem mindenki II. Gyula pápa. A jó megrendelő tudja, hogy a pénzéért akkor kap legjobbat, ha bízik az alkotóban. A rossz megrendelőnek viszont a pénzén kívül csak saját ambíciói vannak.

— *A nagy stúdiók nagy anyagi kockázattal dolgoznak. Hol készülhetnek akkor nagyobb számban új hangvételi, formanyelvű filmek?*

— Elsősorban egyetemeken és főiskolákon. Itt az intézmény pénzéből dolgoznak — a megtérülés felelőssége nélkül.

— *Mondhatjuk-e, hogy itt valóban „forradalmi” alkotások születnek?*

— Nagyon érdekes grafikai kísérleteket láttam — de a hatásbiztonsághoz hiányzik a technikai tapasztalat.

— *És a tartalmat illetően tapasztalt-e újszerű vagy forradalmi tendenciákat?*

— Oberhausen és Lipcse forradalmisága egy egészen más dolog. Én elsősorban a formai avantgarde-ra figyelek. Nagyon érdekesek például

a computerrel és a hologrammal készített filmek.

— *Magyarországon is kialakult az a vélemény, hogy az animáció hagyományos feladatkörén, tehát a gyermekfilm és felnőtt-burleszk témakörén túl is kiterjeszhető úgy szólván minden fogalmi és hangulati szférára. Önnek mi erről a véleménye?*

— Ez igaz — talán csak a dokumentumjelleg idegen tőle. Az animációs gondolkodásmódot és megformálást nem szabad csak a rajzolt figurára szűkíteni. Például minden Chaplin-film lényegében animációs műfajú — és mekkora gondolati és érzelmi skálán képes végigjárni! Egyébként természetesnek tartom a gyerekek és az animáció elválaszthatatlan kapcsolatát. Még felnőtt életünkben is a lényeges dolgok közül 90 százalék fantázia és csak 10 százalék a szűken vett valóság. Varázslat nélkül nem lehet élni — és a gyerekek közelebb állnak az élet mágikus eleméhez. Sajnálatosnak tartom, hogy a kitűnő magyar felnőttszórakoztató, nagyjáték- és oktatófilmterméshez képest — már, ami az animációs műfajt illeti — vérszegény a gyerekeknek szánt filmek termése.

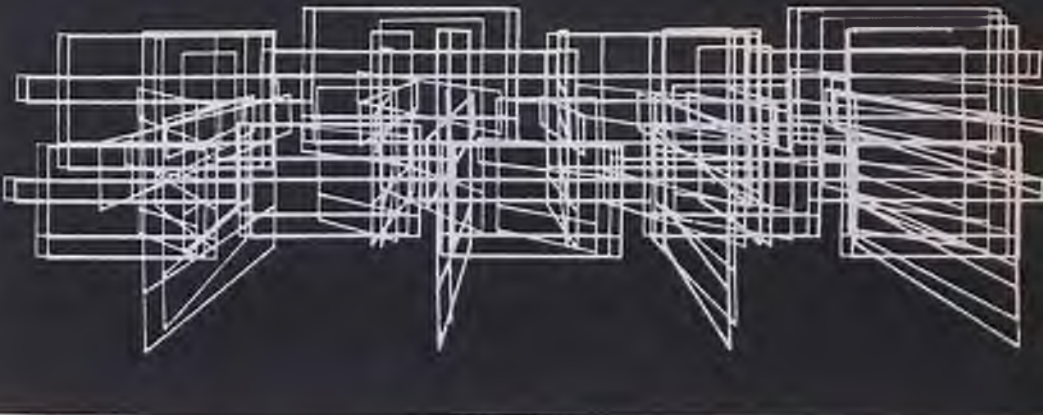
— *Miben látja az animáció jövőjét?*

— Erről a Fészek klubban beszéltek. Egyúttal levetíteném azokat a filmeket, amelyek véleményem szerint már a mában a jövőt jelentik.

A Fészek klubban nagyszámú kö-

Képkockák az Antar-kőolajtársaság reklámjából

Komputer-animáció az *Energia* című filmből

zönség előtt John Halas rövid, élet-történetét vázoló megnyitója, majd a korábban felsorolt filmek vetítése után került sor a jövőre vonatkozó elmondandókra, és az azokat reprezentáló filmek vetítésére.

— A 70-es évekre kialakult a 4 nagy varázsló — vagy, ha úgy tesszük, szemfényvesztő — ágazat: a film, a tv, a rádió és negyedikként mindaz, amit a számítógépek tudnak produkálni. Ezek nyomására olyan eszközzgazdagság termelődött ki, amelyek kijelölik az animáció további útját — sőt legnagyobb részüket szinte csakis az animációban lehet igazán felhasználni. Lassan már kialakul az a lehetőség, hogy a rendkívül fárasztó és hosszadalmas kézi munka, a görnyedő rajzolóok több hónapos erőfeszítése helyett szinte gombnyomásra készíthetünk filmeket, vagy legalábbis hosszú képsorozatokat. A sztereohangzás, a több vászon használata, a színek optikai keverése vagy a közvetlenül a térbe vetítés, a hologrammtechnika révén — olyan lehetőségeket tárnak fel az animáció előtt, melyek még az irdalmat is szükségtelenné teszik!

(Itt a hallgatóság erőteljesen hűmögögni kezdett, de úgy vélte, hogy ezt az elfoglaltságot talán elnézheti egy olyan férfinak, aki 68 éves korában mozgásával és szívbeli lelkesezésében egyaránt szinte pályakezdő hévvel mondja el az animáció — tehát saját élet-tétje — apológiáját. És nagy izgalommal várta, hogy hogy is néznek ki ezek a szuper-új, hiper-technikás filmek, melyek között, mint John Halas mondotta, a lézer-

grafika például még a legfejlettebb országokban is 5—10 év múlva nyerhet csak igazi, gyakorlati polgárjogot. Ám a magyar vetítógép néhány kétségbeesett berregési kísérlet után megállt, a csavarkulccsal és harapófogóval odasiető szerelők rezignáltan kijelentették egy idő múlva, hogy bizony ezt egyelőre itt nem tudjuk levetíteni... A közönség kissé lehangoló lett. Halász János kedvesen széttárta a kezét, és néhány búcsúszót mondott, amelyek, ha nem is javították meg a technikánkat, de a kissé megfagyott hangulatot fel tudták oldani.)

— 50 évet dolgoztam az animációban. Ebből csak 8 évet itthon. Mégis, most, ahogy végignézek a magam termésén és azon, amit az itthoni magyar rajzfilmek alkottak, úgy érzem, nem jogosulatlan, hogy olyan belső rokonsággal beszéljek, amely a kettő között, egymástól függetlenül kialakult mivoltuk ellenére is, mélyen és sokféleképpen tapasztalható. Úgy látszik, azt a 8 évet valójában sohasem lehet elfelejteni.

(John Halas stúdiója és a Pannónia Filmstúdió között pedig olyan élénk a kapcsolat, hogy a Magyarországon és Angliában élő rajzfilmek valóban a jövőben sem feledkezhetnek meg egymásról. A két stúdió között minden héten lezajlik egy telefonbeszélgetés, hiszen az ASIFA, az animációs művészek nemzetközi szövetségének vezetői között két magyar is van, a főtítkárs és az elnök: Matolcsy György és John Halas.)

SZABÓ SIPOS TAMÁS